

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 30^{ης} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1933

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΡΑΚΤΙΒΑΝ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Ὁ Πρόεδρος προσφωνεῖ τὸν κ. Δημήτριον Μητρόπουλον, πρόεδρον μέλος εἰς τὴν ἔδραν τῆς Μουσικῆς.

Ὁ κ. Ζέγγελης ἀναλύει τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Ὁ κ. Μητρόπουλος ἀντιφωνῶν εὐχαριστεῖ.

Ὁ κ. Παναγιώτης Ἀριστόφρων δωρεῖται τῇ Ἀκαδημίᾳ τὸ ποσὸν τῶν 200.000 δραχμῶν διὰ τὴν ἔκδοσιν Λεξικοῦ τῶν ὄρων τῆς Ἀρχαιολογίας, Φιλολογίας, Φιλολογίας καὶ Τέχνης.

Ὁ Πρόεδρος ἀνακοινοῖ ὅτι ὑπέβαλον ὑποψηφιότητα διὰ τὴν προκηρυχθεῖσαν ἔδραν Καλῶν Τεχνῶν οἱ κκ. Ἐπαμεινώνδας Θωμόπουλος, Γεώργιος Θ. Μαλιέζος, Παῦλος Μαθιόπουλος καὶ Μιχαὴλ Τόμπρος.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ.—Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν Ἑλληνικῶν τινων ἐπιθημάτων,
ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδάκη.

Ὅπως τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ ἀνθρώπου οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα, τὸ θαυμασιώτατον τοῦτο ὄργανον, ἐξελίσσεται καὶ μεταβάλλεται σὺν τῷ χρόνῳ, ἀναπτύσσεται ἢ φθείρεται ἢ καὶ ἀπόλλυται, πάντοτε συμφώνως πρὸς τὸν βίον καὶ τὰς τύχας τῶν λαλούντων αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης λέξεις, φθόγγοι, γραμματικοὶ τύποι, συντάξεις, φράσεις μεταβάλλονται, οἱ ἐρευνηταὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τὴν διαρκῶς γινομένην ἐξέλιξιν τούτων,

παρηκολούθησαν αὐτήν, καθ' ὅσον ἠδύναντο, ὁ δὲ Ἐπίκτητος ὠνόμασεν αὐτήν *παρ-
κολούθησιν τῶν ὀνομάτων καὶ ἀντέταξε* πρὸς τὴν ἐκάστοτε χρῆσιν αὐτῶν¹. Οὕτω
σήμερον ζητοῦμεν νὰ ἐξεύρωμεν, καὶ ἐξευρίσκομεν ὡς τὰ πολλά, πότε λέξεις τις, πότε
φθόγγος, πότε γραμματικὸς τύπος, πότε σύνταξις, πότε σημασία τις καὶ ἐπὶ τίσιν
ὄροις ἀνεφάνησαν (ἂν μὴ κατὰ γωνται ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης Ἰαπετικῆς γλώσσης), πότε
μετεβλήθησαν ἢ καὶ ἠχρηστεύθησαν, ἂν τοῦτο ἐγένετο πανταχοῦ τῆς γλώσσης ἢ
μόνον ἐν τισὶ διαλέκτοις καὶ τίσιν, ἂν ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐπέδωκεν ἢ τούναντίον περιω-
ρίσθη κ.τ.τ. Περὶ ἐνὸς δὲ γλωσσικοῦ στοιχείου, λέγω τὰς *παραγωγικὰς καταλήξεις* ἢ
συντομώτερον τὰ *ἐπιθήματα*, περὶ τούτων δὲν κατεβλήθη μέχρι τοῦδε ἡ προσήκουσα
φροντίς. Συνήθως νομίζεται ἀρκετόν, ἂν περὶ ἐκάστου λεχθῆ, πότεν καὶ πότε ἐφάνη
(ἂν μὴ κατὰ γωνται ἐκ τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης), τίς ἢ σημασία αὐτοῦ, ἂν ἐγινώσκετο
ἐν πάσῃ τῇ γλώσσει ἢ μόνον ἐν τινὶ διαλέκτῳ. Καὶ ὅμως εἶναι ἀναγκαῖον, ἵνα καὶ
ταῦτα ἐξετάζωνται *ιστορικῶς*, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα γλωσσικὰ στοιχεῖα, διότι καὶ ταῦτα
ὑπόκεινται σὺν τῷ χρόνῳ πολλαῖς φθογγικαῖς, σημασιολογικαῖς καὶ ἄλλαις μεταβο-
λαῖς, καὶ τούτων ἡ χρῆσις ἄλλοτε καὶ ἄλλων ἐπιδίδει, ἄλλοτε καὶ ἄλλων περιορίζεται
ἢ καὶ ἐκλείπει ὕλως, καὶ τοῦτο ἐν πάσῃ τῇ γλώσσει ἢ μόνον ἐν τισὶ διαλέκτοις. Πρό-
σθετες τούτοις ὅτι διὰ τῶν πολλῶν καὶ διακεκριμένων τὴν χρῆσιν ἐπιθημάτων ρυθμί-
ζεται ἡ φραστικὴ δύναμις τῆς γλώσσης, αὐξάνεται ἢ ἐλαττοῦται, καὶ ὅτι ἡ ἀγνοία
τῆς ἱστορίας τούτων εἰς πολλὰς ἀγεί πλάνας (ὄρα κατωτέρω).

Νοεῖται οἰκοθεν ὅτι οἱ ἐρευνηταὶ τούτων ὀφείλου, ἐξετάζοντες τὴν ἀρχὴν καὶ
ἐξέλιξιν τῆς χρήσεως αὐτῶν, νὰ ἐκτείνωνται ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης,
ὑπερ ἀτυχῶς δὲν συμβαίνει, ἐπειδὴ οἱ μὲν ἀλλογενεῖς, ὅσοι ποτὲ ἐπεχείρησαν τοιαύταις
μελέταις, περιωρίσθησαν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐν μόνῃ τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ, τῶν δὲ
ἡμετέρων ἄλλοι μὲν ἠσχολήθησαν περὶ μόνην τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν (καὶ περὶ τὴν
χρῆσιν τῶν νεωτέρων λογίων), ἄλλοι δὲ περὶ μόνην τὴν νεωτέραν, οὐδεὶς δὲ περὶ ὀλό-
κληρον τὴν ἱστορίαν τούτων ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι σήμερον. Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι
ἀναγκαῖον θὰ γίνῃ φανερόν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Τὸ ἐπιθήμα -εύς (*βασιλεύς, χαλκεύς*) δὲν κατήγετο μὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἰαπετι-
κῆς γλώσσης, ἀνεπτύχθη δέ, καθ' ἃ φαίνεται, ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἑλληνικῇ τῇ οὔπω
διηρημένη εἰς διαλέκτους, διὸ καὶ ἐγινώσκετο ἀρχαιόθεν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐχρη-
σίμειε δὲ εἰς σχηματισμὸν ποικίλων ὀνομάτων, κυρίων, ἐθνικῶν, δηλωτικῶν ἐπαγγελ-
μάτων, τόπων, ἐν οἷς φύεται φυτόν τι, ὑπάρχει τι χαρακτηριστικόν κ.τ.τ., πρβ.
*Ἀχιλλεύς, Ὀδυσσεύς, Μεγαρεύς, Πατρεύς, χαλκεύς, ἀμαξεύς, πρινεύς, δονακεύς,
Ρηγεύς, Σπαρτιεύς* κλπ.

¹ Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἰς -εύς λήγοντα τριτόκλιτα ταῦτα ὀνόματα μετεπλάσθησαν κατὰ

¹ Γλωσσολ. Μελετῶν Α' σ. 365.

τοὺς πρῶτους Βυζαντινοὺς χρόνους ἀναλογικῶς εἰς -έας, βασιλέας, χαλκείας, καὶ κατὰ συνίζησιν -εάς, βασιλεάς, χαλκεάς, διὰ ταῦτα λέγομεν σήμερον, φορεάς, χαλκεάς, πλατανεάς, σπαρτεάς, πλακεάς, χαλκεάς, ἤτοι μεταχειριζόμεθα ὀνόματα εἰς -εάς δηλωτικὰ ἐπαγγελμάτων, φυτῶν, τόπων περιεχόντων τι, ἀλλὰ δὲν λέγομεν καὶ ἔθνικα εἰς -έας-εάς, ἀλλ' ἀντὶ Μεγαρεὺς-Μεγαρεάς, λέγομεν Μεγαρίτης, ἀντὶ Πατρὸς λέγομεν Πατριός, ἀντὶ Θεσσαλονικεὺς-έας, Θεσσαλονικαῖος-αἰὸς κτλ. Ἐπίσης δὲν ἐλέγοντο, καθ' ὅσον γνωρίζω, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ τοὺς ἔπειτα χρόνους μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως παρ' ἡμῖν κύρια ὀνόματα εἰς -εὺς-έας-εάς. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἡ αἰτία τῆς ἀχρηστεύσεως τοῦ ἐπιθήματος -εὺς-έας ἐν τοῖς ἔθνικοῖς δὲν κεῖται ἐν τῷ τύπῳ -εὺς τοῦ ἐπιθήματος, διότι ἦτο προφανῶς δυνατὸν νὰ μεταβληθῆ εἰς -έας καὶ σωθῆ ἐν χρῆσει, ὅπως τὰ ἐπαγγελματικά καὶ τὰ φυτῶν δηλωτικά, ἀλλ' ἐν τῇ σημασίᾳ, ἐν τούτῳ ὅτι ἐδηλοῦντο διὰ τούτου ὀνόματα ἔθνικα. Γοιούτην αἰτίαν εἰκάζω τήνδε: Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ἔθνικα καὶ κατὰ τόπους μεγάλως ἐποικίλλον καὶ διὰ διαφόρων ἐπιθημάτων Ἑλληνικῶν καὶ (κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους) Λατινικῶν ἐξεφέροντο καὶ πολλάκις τὸ αὐτὸ ὄνομα διὰ δύο διαφόρων ἐπιθημάτων πρὸβλ: Αἰνίαν καὶ Αἰνιεύς, Βοιαῖος καὶ Βοιῖτης, Κρῆς καὶ Κρηταιεὺς καὶ ἔπειτα Κρητικός, Κυνορεὺς καὶ Κυνούριος, Φιγαλεὺς καὶ Φιγαλείτης κ.τ.π. Οὐδὲν ἄρα θαῦμα ἂν κατὰ μικρὸν, μάλιστα μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς διαφόρου ἐκφωνήσεως τῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων, προετιμῶντο καὶ ἐσώθησαν οἱ ἐκφραστικώτεροι, οἱ ἀδρομερέστεροι τύποι τούτων. Τοῦτο παρατηρεῖται πολὺ συχνὰ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, πρὸβ. Χῖος καὶ Χιωῖτης, Κρῆς καὶ Κρητικός, Σύριος καὶ Συριανός, Νάξιος καὶ (Ν) Ἀξιῶτης, Σάμιος καὶ Σαμιώτης. Τοῦτο ἐτελέσθη, ὡς φαίνεται, πολὺ ἐνωρίς, πάντως κατὰ τοὺς πρῶτους Βυζαντικοὺς χρόνους (Παρὰ Προκοπίῳ φέρεται τὸ ὄνομα Καισαρεῖς καὶ παρ' ἄλλοις ἄλλα τινά, ἀλλὰ πάντα ὄζουσι ν' Ἀττικισμοῦ), διὸ καὶ παρατηρεῖται ἡ ἀχρηστία τούτων αὐτῆ πανταχοῦ τῆς Ἑλληνογλώσσου γῆς, παρατηρεῖται δὲ ὅτι συνήθως ὅσα παλαιότερον εἶναι γλωσσικόν τι φαινόμενον, τοσούτῳ γενικώτερον εἶναι. Πρόσθετες τούτοις ὅτι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας οὔτε περὶ ἐκλογῶν οὔτε περὶ συνθηκῶν μεταξὺ διαφόρων πόλεων καὶ τῆς ἐπισήμου μνείας ἔθνικῶν ἐγένετο πλέον λόγος, πάντες δὲ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα μ. Χ. ἐκλήθησαν Ρωμαῖοι πολῖται.

Ἄλλ' αἰτία τῆς ἀχρηστεύσεως τοῦ τύπου -εὺς-έας ἐν τοῖς ἔθνικοῖς δύναται νὰ εἶναι καὶ ἄλλη· γεγονὸς ἀναντιλεκτον εἶναι ὅτι ἔθνικα εἰς -εὺς-,έας,-εάς δὲν ἐλέγοντο κατὰ τὸν μεσαῖωνα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ δὴ οὐδὲ τοπωνύμια εἰς -εὺς-,έας,-εάς ἐγένοντο ἐκ τῶν ἔθνικῶν εἰς -εὺς-έας-εάς, ὅπως ἐγένοντο ἐκ τῶν ἄλλως ληγόντων ἔθνικῶν. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἀ') ὀνόματα εἰς -εὺς-έας-εάς πολλὰ ἐφέροντο καὶ φέρονται καὶ σήμερον ἐν τῇ συνθηεῖᾳ ὡς τοπωνύμια, ἀλλὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ ὀνομάτων δηλούντων ἐπάγγελμα, φυτόν, χαρακτηριστικόν τι, οὐχὶ δὲ ἀπὸ ἔθνικῶν εἰς -εὺς-

-εας -εάς, πρβλ. ὁ Βαφές, ὁ Ἀκεραμές, ἀντὶ Βαφέας, (Ἰ) Κεραμέας, ὀνόματα κωμῶν ἐν Κρήτῃ, ὁ Ἀχλαδεάς, ὁ Πλατανεάς, ὁ Σπαρτεάς, ὁ Φοινικεάς, ὁ Χαλκεάς, ὁ Τροχαλεάς, ὁ Πλακεάς, τοῦ Πετρὲ τὴν Καμάρα κτλ. καὶ β') Ἐθνικὰ πολλὰ ἐγένοντο σὺν τῷ χρόνῳ τοπωνύμια, ἀλλὰ πάντα ἄλλως λήγοντα οὐχὶ δὲ εἰς -εὺς -εας -εάς πρβ. Κεφαλληνός, Δευκαδίτης, Μηλιώτης, Ἀρμέν(ι)οι, Κυπριανός καὶ Κυπριανάδες, Παραμερῖτες (Καρυστία) καὶ Παραμερίτου (Ἐθρουτανία), Πεταλαιοί, Στουπαῖοι, Σταγιῶτες, Φαναῖτης, Φουρνιώτης, Στανιάτες, Σουρλαῖοι, Ραπταῖοι, Τσουταῖοι, Κρνονερίτης κτλ. (πρβ. Γλωσσολογικαὶ Μελέται, Α', σ. 198).

Ὅμοιως περιέπεσαν ἑνωρὶς εἰς λήθην καὶ ἀχρηστίαν καὶ τὰ κύρια ὀνόματα εἰς -εὺς. Τοῦτο ἐγένετο ἴσως καὶ δι' ἄλλας αἰτίας καὶ διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀσημέραι προσελεύσεως εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐνομιζέτο, ὡς φαίνεται, εὐσεβὲς νὰ ὀνομάζονται οἱ πιστοὶ δι' ὀνομάτων εὐσεβῶν χριστιανῶν, Ἀποστόλων, μαρτύρων κλπ. Ἑλληνικῶν καὶ ξένων, οὐχὶ δὲ δι' ὀνομάτων παλαιῶν εἰδωλολατρῶν. Πρόσθετος τούτοις ὅτι ὁ μὲν ἀρχαῖος τύπος εἰς -εὺς θὰ προσέπιπτεν ἴσως δύχρηστος, ὁ δὲ νεώτερος εἰς -εας θὰ ἐκρίνετο ὑπὸ τῶν λογιωτέρων, διεφθαρμένους, χυδαῖος. Ὅπως δὲ ποτε μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν γίνεται πλέον χρῆσις τοιούτων κυρίων ὀνομάτων καὶ φέρονται μὲν καὶ βραδύτερον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὀνόματα εἰς -εας -εάς (ἀπὸ τοῦ -εὺς), ἀλλὰ ταῦτα πρῶτον δὲν εἶναι ὀνόματα κύρια, βαπτιστικὰ ὡς λέγομεν σήμερον, ἀλλὰ ἐπίθετα προσδιοριστικὰ τῶν κυρίων, δὲν ἀποτελοῦν ἄρα συνέχειαν τῶν ἀρχαίων, καὶ δεύτερον δὲν προϋποθέτουν οὐδὲ ὀρμώνται ἀπὸ ἐθνικῶν εἰς -εὺς, ἀλλ' ἀπὸ ἐπαγγελματικῶν ἢ ἄλλως χαρακτηριστικῶν προσώπων. Ἐπειδὴ δηλαδή ὀνόματα ἐπαγγελμάτων καὶ ἄλλως χαρακτηριστικῶν εἰς -εας -εάς ἐλέγοντο καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ λέγονται καὶ σήμερον ἀκόμη, ἐλαμβάνοντο πολλὰ τούτων εἰς σχηματισμὸν ἐπιθέτων τῶν κυρίων ὀνομάτων π. χ. Καλαμέας, Σπανεάς, Κουβαλέας κλπ. (Ἰδ. Φ. Κουκουλέ, περὶ τῶν καταλήξεων -εας κλπ. ἐν Λεξικογραφικῷ Ἀρχεῖῳ, 6, σ. 237).

Τὴν ἱστορίαν ταύτην τῆς παραγωγικῆς καταλήξεως -εὺς -εας εας, ἀγνοεῖ τις παρ' ἡμῶν προτείνας ἐπ' ἐσχάτων νέαν τοῦ Μωρεάς ἐτυμολογίαν ἐκ τινος Σημιτικῆς Μωρεῦς. Ἦλθον, λέγει, ἐν χρόνοις παλαιολιθίου, πρὸ τοῦ Ὀμήρου, Σημιταὶ εἰς τὴν Ἠλείαν, κατέλαβον χώραν τινὰ ἐκεῖ, ἣν ὀνόμασαν Μώραν καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῖς ἐκλήθησαν Μωρεῖς ἐντεῦθεν ὁ ἐνικός Μωρεὺς ὅθεν ὁ Μωρεάς. Παραλείπω ὅτι οὐδεμία μαρτυρία ἀρχαίου ἢ μεσαιωνικοῦ συγγραφέως, ἱστορικοῦ, περιηγητοῦ, γλωσσογράφου, σχολιαστοῦ ἢ ἄλλου τινός, οὐδεμία ἐπιγραφή, οὐδὲν νόμισμα ἢ ἄλλο τι οἰονδήποτε μαρτύριον τούτου προσήχθη, πάντα ἄρα ἀμάρτυρα, φανταστικά, ἐρωτῶ δὲ μόνον, εἶναι δυνατὸν νὰ πιστευθῇ ὅτι τὸ ἀμάρτυρον καὶ ἄγνωστον τοῦτο ἐθνικὸν ὁ Μωρεὺς ἐσώθη κατ' ἐξαιρέσειν καὶ μάλιστα ὡς τοπωνυμικόν, ἀφοῦ οὔτε κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα

οὔτε ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις γινώσκονται ἔθνικὰ ὀνόματα εἰς -εύς -έας -εάς καὶ οὐδὲ ἐξ αὐτῶν τοπωνυμικά; Ἄς πιστεύσῃ ὅστις θέλει, ἐγὼ δὲν πιστεύω¹.

Περὶ τῆς παραγωγικῆς καταλήξεως —(σ)ιμος. Ὅπως ἡ κατάληξις -εύς-έας-εάς ἐσώθη μὲν καὶ εἶναι ἐν χρήσει ἐν τοῖς δηλοῦσιν ἐπάγγελμα, φυτὸν ἢ ἄλλο χαρακτηριστικὸν καὶ τοῖς ἐκ τούτων τοπωνυμίοις, ἀγνοεῖται δὲ ἐν τοῖς ἔθνικοις καὶ τοῖς ἐκ τούτων τοπωνυμίοις, οὕτω καὶ ἡ κατάληξις -(σ)ιμος-(σ)ιμη-(σ)ιμον σώζεται καὶ εἶναι ἐν πλήρει χρήσει ἐν τοῖς οὐδετέροις εἰς -(σ)ιμον, εἶναι δὲ ὀλίγον εὐχρηστος ἐν τῷ ἄρσεν. (καὶ θηλ.) εἰς -(σ)ιμος-(σ)ιμη. Οὕτω λέγεται ὄψιμος, πρόιμος, κρίσιμος, φρόνιμος, νησιήσιμος, φαγώσιμος καὶ ἄλλα τινὰ μετὰ ποικίλης σημασίας, ἀλλὰ καθόλου δὲν εὐχρηστοῦν πολλὰ ἐπίθετα τοιαῦτα εἰς -(σ)ιμος ἐν τῇ λαλουμένῃ γλώσσῃ. Τοῦναντίον τὰ εἰς -(σ)ιμον οὐδέτερα εἶναι πάμπολλα καὶ πλάττονται καθ' ἐκάστην νέαν, ἀλλ' ἔχουν κάτι τὸ παράδοξον ὅτι δὲν εἶναι ἐπίθετα, ἀλλ' οὐσιαστικά συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα, τὸ δόσιμον, τὸ κλείσιμον, τὸ γράψιμον κ.τ.τ. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι ἐπίθετα ἀλλ' οὐσιαστικά, οἱ μελετῶντες τὴν νέαν ἡμῶν γλῶσσαν δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐνώσωσιν αὐτὰ μετὰ τῶν εἰς -(σ)ιμος ἐπιθέτων καὶ νὰ τὰ θεωρήσῃν ὡς οὐδέτερα τούτων, ἀλλ' ὑπέλαβον ὅτι εἶναι τελείως διάφορα, ἀνεξάρτητα ἐκείνων (Πρβ. Κοραῆ, Ἄτακτα Α' 176, Μαυροφρύδη Δοκίμιον σ. 127, Δοσίου Beiträge zur gr. Wortbildungslehre σ. 20, Γιάνναρι, Historical Greek Grammatik, σ. 289). Ἐπειδὴ δ' ὅμως τὸ οὐδέτερον τῶν ἐπιθέτων ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον παραλαμβάνεται ὡς οὐσιαστικὸν ἀφηρημένον ἢ συγκεκριμένον, ἔκαμεν πολλὰ κατὰ (εἰς) τὸν καιρὸν του, κακά, ἄδικα, δὲν ἔχω ψιλὰ, ἔλα 'ς τὰ γνωστικά σου κλπ. κλπ. καὶ ἐπειδὴ προσέτι τοιαῦτα οὐδ. εἰς -(σ)ιμον οὐσιαστικῶς νοούμενα γινώσκονται ἤδη ἀπὸ τῶν μτγν. καὶ μεσαιωνικῶν χρόνων, τὰ ἀλλάξιμα, τῶν ἀλλαξίμων, στεψίμω, δεξίμου κλπ. καὶ σήμερον δὲ λέγομεν τὸ κρίσιμον τῆς περιστάσεως, τὸ μόνιμον τῶν κυβερνήσεων κτλ., διὰ ταῦτα λέγομεν ὅτι ταῦτα τὰ εἰς -(σ)ιμον εἶναι τὰ οὐδέτερα τῶν ἐπιθέτων εἰς -(σ)ιμος, προσεικλύσθησαν δὲ καὶ ὁμοιώθησάν πως πρὸς τὰ οὐδέτερα τὰ λήγοντα ὁμοίως εἰς -μα-ματος ὥστε καὶ ὁ πληθ. αὐτῶν ἔληξεν εἰς -ματα, γραψίματα, φροσίματα καὶ ἢ ἐν. γεν. εἰς -ματος τοῦ γραψίματος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν, τίνα ἀκριβῶς ἐπίθετα εἰς -(σ)ιμον ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα, ἅτινα ἔλαβον τοιαύτην σημασίαν καὶ χρήσιν καὶ ἔγιναν παράδειγμα εἰς δημιουργίαν τῶν πολλῶν (βλ. τὰ κατωτέρω λεγόμενα περὶ τῶν ληγόντων εἰς -άγρα, -ωπὸς καὶ -ώδης). Ἀλλὰ τοῦτο δὲν θὰ εὔρη παράδοξον ὁ γινώσκων, ποία τις εἶναι ἡ παράδοσις τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν γλώσσης. Κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἐπὶ τοῦ Προδρόμου ἦσαν τελείως

¹ Σημειωτέον ὅτι ὁ Μορῆας λέγεται καὶ ἐν Λεύτρῳ (DEFFNER, Archiv, σ. 10) καὶ ἐν τῇ Ἄνατολικῇ Κρήτῃ ὁ Μορῆας (ΣΤΑΥΡΑΚΙ, Στατιστική, σ. 53, 128) καὶ ὅτι χωρίον τι ἐν τῇ ἀπὸ Λακεδαίμονος εἰς Ἥλιδα φερούσῃ ὁδῷ λέγεται κατ' οὐδέτερον γένος τὸ Μορον.

ἀνεπτυγμένα, (πλείονα περὶ τούτων ὅρα καὶ ἐν Glotta III, σ. 214 καὶ ἐξῆς).

Περὶ τῆς παραγωγικῆς καταλήξεως -εα -εά. Ἡ καταλήξις -έα -εά ἔσχεν ὄλως διάφορον τῶν προηγουμένων ἐξέλιξιν. Αὕτη οὐ μόνον δὲν περικωρίσθη σὺν τῷ χρόνῳ ἀλλὰ, τοῦναντίον, ἐπέδωκε μεγάλως, ὥστε ἐχρησίμεισε καὶ εἰς σχηματισμὸν ὀνομάτων νέων ὄλως τάξεων. Εἶναι δηλ. γνωστὸν ὅτι τὸ πάλαι ἐχρησίμεισεν εἰς σχηματισμὸν ὀνομάτων δένδρων καὶ δερμάτων, *μηλέα, συκέα, αἰγέα, ἀρνέα* κττ. (τούτων πολλὰ ἐξεφέροντο κατὰ τοὺς δοκίμους χρόνους συνηρημένα, κατὰ τοὺς μτγν. δὲ διαλελυμένα, ὡς φαίνεται κατ' ἐπίδρασιν τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου). Ὁμοίως ἔληξαν κατὰ τοὺς μτγν. χρόνους εἰς -έα ἀντὶ -εῖα καὶ τὰ θηλ. τῶν ἐπιθέτων εἰς -ύς -εῖα -ύ, ἢ βαρέα, ἢ πλατέα, ἢ βραδέα κ.τ.τ. Ἐκ τοῦ εἰς -έα τύπου τούτων ὀρμηθέντες οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες ἔπλασαν κατὰ μικρὸν νέας κατηγορίας λέξεων εἰς -έα, ἤτοι ὀνόματα δηλωτικὰ *πληγῶν, ὄσμων, κηλίδων, μέτρων καὶ φορτίων, οἶον κοιταρέα, σπαθέα, βουτυρέα, κρασέα, πισσέα, ἐλαδέα, χρονεά, καρταλέα, γενέα, ἀγκαλέα*. MNE. 1,418.

Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ὀλίγον παράδοξον, ἀλλὰ δύναται νὰ νοηθῆ, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῆ τις ὅτι πολλὰ φυτὰ καὶ δέρματα ἐχρησίμεισον εἰς τὸ τύπτειν καὶ ὅτι τὰ ἐπίθετα, εἰς -έα, βαρέα εὐκόλως ἤγον εἰς ἄλλα οἶον *σπαθέα*, ὅτι πολλὰ φυτὰ ἐξέπεμπον ὄσμάς, ὅτι ὄσμαι καὶ κηλίδες, πολλάκις συνυπάρχουν, ὅτι ἰδιότητες πράγματός τινος δύνανται ὑπὸ τῆς φαντασίας νὰ μεταδοθῶσιν εἰς ἄλλο ὅμοιον πῶς, ὅτι δύνανται νὰ περιορισθῶσιν ἐν μιᾷ μόνῃ τῇ κατ' ἐξοχὴν λ.χ. *κουταλέα, φουχτεά, ζευγαρεά, φτυαρεά* κ.τ.τ. Ταῦτα πάντα καὶ ὁ μακρὸς χρόνος συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὀνομάτων τούτων, καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς καταλήξεως -εα -εά (πλείονα περὶ τούτων ἐν MNE 2, 264 κέξ).

Περὶ τῆς καταλήξεως -έος τῶν μετουσιαστικῶν καὶ -οος τῶν πολλαπλασιαστικῶν. Ἐπειδὴ τὰ ἐπίθετα ταῦτα λήγοντα εἰς -έος καὶ οος συνηροῦντο εἰς -ους -οῦ, χρυσοῦς ἀργυροῦς, ἀπλοῦς, διπλοῦς, διὰ τοῦτο μετεβλήθησαν ἀναλογικῶς εἰς -ος -οῦ ἀργυρός, λιμός, χρυσός, ἀπλός (ἀπὸ τῶν πλαγίων συνηρημένων πτώσεων εἰς -οῦ -ῶ -ῶν -οῖς κλπ. ἐπλάσθη ὀνομαστικὴ εἰς -ὸς καὶ αἶτ. εἰς -ον κατὰ τὸ σχῆμα καλοῦ, καλῶ, καλόν, καλοί, καλῶν κλπ.). Ἀλλὰ πλὴν τῆς μεταβολῆς ταύτης τῶν φθόγγων μετεβλήθη καὶ ἡ χρῆσις τῆς καταλήξεως -εος -οῦς -ός, ὥστε τὰ οὔτω λήγοντα δηλοῦν σήμερον οὐχὶ οὐσίαν, ἀλλὰ χροῦμα, πρβλ. *καστανός, λιβανός, μελισσός, πορφύρος* (Ἐρμηνεύμασι Πολυδεύκουσ 136) *φρογός* ἀντὶ *φλογός, φλομός* ἀπὸ τοῦ ὀνόματος *φλόμος* (οὔτως ἐν Κύμῃ καὶ ἐν Κρήτῃ *φλομεῖα* (γυναῖκα) (κατὰ τὸ *παχειά*), παρ' ἡμῶν δὲ κατ' ἀνομοίωσιν *χλομός, χελεός, ψαρός* κλπ.) Τὰ πολλαπλασιαστικὰ μετεβλήθησαν μόνον κατὰ τὴν μορφήν, *ἀπλός, διπλός, τριπλός*. Οὔτω τὸ σῶμα μὲν, ἤτοι οἱ φθόγγοι τῶν ἐπιθημάτων τῶν μετουσιαστικῶν καὶ πολλαπλασιαστικῶν ἐπιθημάτων εἰς -εος καὶ -οος συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν πτωτικῶν καταλήξεων καὶ ἀπώλοντο,

ἡ σημασία δ' αὐτῶν, τὸ πνεῦμα, ὡς εἰπεῖν, παρέμεινε, δι' ὃ διαφέρει τὸ ἐπίθετον ὁ χρυσὸς (ἀπὸ τοῦ χρύσεος-σοῦς) ἀπὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὁ χρυσὸς ὅπως καὶ ὁ ἄργυρος ἀπὸ τοῦ ἄργυρος, τὸ λινὸν (ὑφασμα) ἀπὸ τοῦ λίνου (ὁ λίνος καὶ τὸ λίνον) κ.τ.τ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ μορφολογικὴ μεταβολὴ αὕτη τῶν μετουσιαστικῶν καὶ πολλαπλασιαστικῶν ἐγένετο κατὰ τοὺς μετγν. χρόνους, διότι ἤδη τότε εὐρίσκουμεν τοιούτους τύπους, οἷον ἔσπλον καὶ ἔκπλον ἐν ἐπιγραφῇ Καλύμνης, παλαιότερα δὲ εἶναι ἄλλα, οἷον βοηθός -θοῦ -θός, χειμαρρόου, χειμάρρου -χειμαρρος κτλ. (πρβλ. Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Β., σ. 11 καὶ 39). Πόσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς κατὰ διαφόρους χρόνους χρήσεως τῶν ἐπιθημάτων τούτων, ἐπιτραπήτω μοι νὰ φέρω ἐν τεκμήριον ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Παραβάλλον τις τὰ ἑλλην. μαθητῆς μαθήτρια, χορευτῆς χορεύτρια κτλ. πρὸς τὰ Λατ. *victor victrix, imperator imperatrix* κ.τ.τ. ἀπορεῖ πῶς γίνεται νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὰ ἀρσ. εἰς -τῆς (Δωριστὶ -τᾶς) θηλυκὸν εἰς -τρις (καὶ -τρίς ὀρχηστρίς, ληστρίς, ἀλεκτρίς), σχεδὸν δὲ μόνον βραχυπαρὰλήκτων τινῶν εἰς -της, τὸ θηλυκὸν νὰ λήγῃ εἰς -τις, προδότης, -προδότις, ἐπαινέτης -ἐπαινέτις, προσιάτης -προσιάτις (πρβλ. Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Β, σ. 394 σημ.). Τὴν αἰτίαν τοῦ παραδόξου τούτου εὐρίσκουμεν ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ ἐπίθημα -τηρ -τωρ καθὼς καὶ τὸ -τρια (-τρις -κρι-τήριον, λύτρον, ποτήριον...) εἶναι ἀρχαῖον, Ἰαπετικῆς καταγωγῆς, ἐπεκράτει ἄρα ἡ τοιαύτη ἀντιστοιχία -τηρ/τωρ -τρια -τρις ἀρχαῖοθεν. Καὶ ὅτε δὲ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλῶσση πολὺ πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἀνεφάνη ὁ νεώτερος σχηματισμὸς τῶν ἀρσενικῶν εἰς -ια -τᾶς -της μετὰ τοῦ -s ἐκ τῶν δευτεροκλίτων (πρβλ. Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Β', σ. 15 καὶ 34 καὶ Brugmann-Thumb, Gr-Gr. σ. 419-20), καὶ κατὰ μικρὸν ἐπεκράτει¹, ἡ τάξις τῶν θηλ. εἰς -τρια -τρις καὶ τῶν οὐδετέρων εἰς -τρον -τήριον ἦτο τοσοῦτον συνήθη, τοσοῦτον ἔμπροσθεν, ὥστε ἐξηκολούθησαν νὰ λέγονται τὰ θηλ. οὕτω εἰς -τρια -τρις παραλλήλως πρὸς τὰ ἀρσ. εἰς -τῆς, -της, ποιήτρια παρὰ τὸ ποιητῆς, ψάλτρια παρὰ τὸ ψάλτης κλπ.

Ὅτι δὲ καὶ β' συνθετικὰ γενόμενα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐπιθήματα δύνανται νὰ ἀλλοιωθῶσι σημασιολογικῶς τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταστῶσιν ἀγνώριστα, τούτου ἀπόδειξις ἔστωσαν τάδε. Παρατηρῶν τις λέξεις οἷον *νυστάγρα, ἀναφαγάγρα, ἀγριωπός, νεωπός, μανιώδης, λυσσώδης* κτλ. δυσκόλως θὰ δυνηθῇ νὰ πεισθῇ καὶ πείσῃ περὶ τῶν συστατικῶν αὐτῶν. Ὅταν δὲ παρακολουθήσῃ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν, ὅταν μάθῃ ὅτι ἐλέγετο κατὰ πρῶτον *ποδ-άγρα, χειράγρα*, ἐντεῦθεν ἐπειτα ὡς δηλωτικὰ καθόλου πάθους ἐλέχθη καὶ *ὀδοντάγρα καὶ κουφάγρα, καὶ στραβάγρα*,

¹ Γνωστὸν ὅτι πολλὰ φέρονται παρὰ τῷ Ὀμήρῳ καὶ ἄλλοις ποιηταῖς κατ' ἀρχαῖον τρόπον ἄνευ τοῦ τελικοῦ -ς, *ἠλύια, κῆρυξ, ἠχέια τέτιξ, μητίετα Ζεὺς, ἱππότα Νέστωρ, αἰχμητὰ Λυκάων, ἀνάκηια* κ.τ.τ., ἐν ἐπιγραφῇ δὲ Ἡλείας ἀνεγνώσθη *τελεσιτά*, ὑπὸ δὲ Ἀπολλωνίου, περὶ συντάξεως, Γ' 7, λέγεται ἡ τοιαύτη ἄσιγμος τούτων ἐκφορὰ *Μακεδονικὸν ἢ Θεσσαλικὸν ἔθος*, δηλ. ἀρχαῖοτατον.

κ.τ.τ. όταν μάθῃ ὅτι κατὰ πρῶτον ἐλέχθη σκυθρωπός, ἀρρενωπός, χαρωπός, κ.τ.τ. καὶ ἐδηλοῦτο οὕτω τὸ φαίνεσθαι, τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον, ἐπειδὴ δὲ τὸ φαίνεσθαι τοιοῦτον δὲν εἶναι πάντοτε ἀληθῶς τοιοῦτον ὅποιον φαίνεται καὶ δὴ οὐδὲ τὸ φαινόμενον μέγα, νέον κ.τ.τ. εἶναι πάντοτε ἀληθῶς μέγα, νέον κ.τ.τ., ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, τότε προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ κατ' ἐπίφασιν, τοῦ ὀλίγον, τοῦ ὑποκορισμοῦ ἐντεῦθεν ἐλέχθη, *μεγαλωπός, κίτριωπός, κοκκινωπός* κ.λ.π. καὶ ἐπιρρήματα *συναγωγιά, τα(χ)υτερωπά*¹ (Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Β', σ. 310)· όταν μάθῃ ὅτι κατὰ πρῶτον ἐλέχθη *εὐώδης, δυσώδης, (ὄζω ὀδωδή), λιτωδής*, ἔπειτα, ἐπειδὴ, ἵνα ἢ ὁσμῆ, ἵνα εἶναι ὄντως αἰσθητή, ἀνάγκη νὰ εἶναι πολλὰ τὰ ἐκπέμποντα αὐτήν, τὸ -ώδης ἔλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ πολλοῦ, ἐντεῦθεν *θυμώδης, λυσοώδης, μανιωδής* κ.τ.τ. καὶ σήμερον λέγεται *πετρώδιος, αἱματώδιος* κ.τ.τ., όταν παρακολουθήσῃ ἐξ ἀρχῆς μέχρι σήμερον τὴν ἐξέλιξιν τούτων, τότε πείθεται ὅτι ἀληθῶς τὰ δευτέρα συνθετικά ταῦτα -άγρα -ωπός -ώδης ἐγένοντο παραγωγικὰ καταλήξεις καὶ ἡλλοιώθησαν σημασιολογικῶς τοσοῦτον, ὥστε κατέστησαν ἀγνώριστα.

Ὅταν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς σημασιολογικὰς καὶ φθογγικὰς ἀλλοιώσεις τὰς ἐπελθούσας κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, τρόπον τινὰ ἐνώπιον ἡμῶν α) εἰς τὰ δευτέρα συνθετικά ταῦτα τὰ γεγόμενα παραγωγικὰς καταλήξεις, β') εἰς τὰς καταλήξεις τῶν μετουσιαστικῶν καὶ πολλαπλασιαστικῶν εἰς -εος -οος, γ') εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ οὐδετέρου γένους τῆς καταλήξεως -(σ)ιμος (τὸ δόσιμον, τὸ ρίμιμον) καὶ δ') τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἐπιθήματος -έα ἀπὸ τῶν ὀνομάτων φυτῶν καὶ δερμάτων εἰς τόσα ἄλλα συγγενοῦς σημασίας, τότε μανθάνει, ὅτι τούτων ἢ ἔρευνα καὶ ἐξακριβώσις εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, καθ' ὅσον πρῶτον αἱ καταλήξεις συναπτόμεναι μετὰ ποικίλων τοὺς φθόγγους καὶ τὰς σημασίας θεμάτων λαμβάνουσι πολλάκις ἀκριβῶς διὰ τὴν σύναψιν ταύτην τοιαύτην μορφήν, σημασίαν καὶ χρῆσιν, τὰς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ νοήσωμεν ἂνευ ἀκριβοῦς ἱστορικῆς παρακολουθήσεως τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν· καὶ δευτερον ἐπειδὴ ἀνάλογά τινα θὰ ἐγίνοντο καὶ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, οὐδεὶς δύναται νὰ γινώσκῃ, ποῖαί τινες ἦσαν κατὰ τοὺς φθόγγους καὶ τὰς σημασίας αἱ παραγωγικὰ καταλήξεις πάλαι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς, γλωσσοπλαστικοὺς χρόνους. Καὶ ἢ ἐπίγνωσις δὲ καὶ ὁμολογία τοῦ τίνα δὲν εἶναι δυνατόν εἰς ἡμᾶς σήμερον νὰ γνωρίσωμεν καὶ αὐτὸ γνῶσις εἶναι. Τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἐπιθημάτων τούτων ἔχων τις πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐνθυμούμενος ὅτι εἰς πολλὰς δεκάδας ἀνέρχονται τὰ ἐπιθήματα (ἀρχαῖα Ἰαπετικά, ἀρχαῖα καὶ νεώτερα Ἑλληνικὰ καὶ ξένα), ὅσα κατὰ διαφόρους χρόνους ἐχρησίμευσαν καὶ χρησιμεύουσιν ὁσημέραι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ καὶ

¹ Μόνον ἐν Ἰακρία φαίνεται ὅτι ἔλαβε τὸ ἐπίθημα τοῦτο μεγάλην ἀνάπτυξιν, διότι λέγεται *ἀγκαθωπή, ἀγκισσαρωπή, λυγαρωπή* κτλ. καὶ κατ' οὐδ. γένος, τὸ *θυμωπό*, τὸ *Πλακωπό*, τὸ *Ἄμμοπό* κλπ. (πρβ. Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά, Β', σ. 456-7).

ὅτι διὰ τούτων ηὐξήθη μεγάλως ὁ λεξιλογικὸς θησαυρὸς αὐτῆς¹, ἐξεφράσθησαν καὶ ἐχρωματίσθησαν ὡς τοιαῦται ἢ τοιαῦται πολλαὶ αὐτῆς ἔννοιαι, ὅτι δὲ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ πολλῶν ἐκ τούτων καὶ ὁ τύπος καὶ ἡ σημασία, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, μετεβλήθη, ἢ χρῆσις περιωρίσθη ἢ ηὐρύνθη, ὅτι ἄλλα περιέπεσαν εἰς ἀχρηστίαν καὶ ἄλλα ἀνεφάνησαν νέα ἐγχώρια ἢ ξένα καὶ ὅτι ἡ παρακολούθησις τούτων ἀποτελεῖ μέγα κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλην. γλώσσης, ὅτι δὲ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ποικίλον ἔργον δὲν δύναται κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ γίνη εἰμὴ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ὅταν τις λάβῃ πάντα ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν, νοεῖ πόσον εὐρεῖς ὀρίζοντες ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τριῶν χιλιάδων σχεδὸν ἐτῶν ἐμφανίζονται πρὸ αὐτῶν καὶ τίνα μεγάλα καθήκοντα, ἐπιστημονικὰ καὶ ἐθνικὰ, ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς Ἑλληνας γλωσσοδίφας. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν θὰ φανῶσιν ἀνάξιοι τούτων.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ. — Περὶ τῶν συνοδικῶν τόμων, ὑπὸ Κ. Μ. Πάλλη *.

Τόμος συνοδικὸς I. δηλοῦται καὶ διὰ τῶν ὄρων: ἐκκλησιαστικός¹, ἡ ἱερός². Ἔστι δ' ὅτε ὁ συνοδικὸς τόμος δὲν δίδει εἰς ἑαυτὸν τὴν τοιαύτην ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν τοῦ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος³, τῆς ἐπωνυμίας αὐτοῦ ὡς τόμος δοθείσης δι' ἄλλου γράμματος⁴.

II. Καλεῖται ἢ εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀφορῶσα, τέμνουσα δὲ καὶ λύουσα συνήθως ἀμφιβολίας καὶ ἀμφισβητήσεις ἀπόφανσις⁵ συνόδου, συνήθως πατριαρχικῆς, ἔστι δ' ὅτε καὶ

¹ Ἐπ' ἐσχάτων ἀνέγνωσα ἐν τινὶ ἐφημερίδι τὴν λέξιν *συγγραφικίκι*.

* Ἐξήγησις συντεταγμένων λέξεων.

A. P. = Acta Patriarchatus Constantinopolitani, edit. Miklosich et Müller.

K. Δ. = Κανονικαὶ διατάξεις ἐκδ. ὑπὸ Μ. Γεδεών.

II. = Πατριάρχης.

II. E. = Πατριαρχικὰ ἔγγραφα ἐκδ. ὑπὸ Κ. Δελικάνη.

Σύντ. = Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων ἐκδ. Γ. Α. Πάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ.

¹ Οὕτως ἐν τῷ ἀπὸ Νοεμβρίου 1344 γράμματι τοῦ Π. Ἰωάννου ΙΔ' τοῦ Καλέα, A. P. 1, σ. 241.

² Οὕτως ἐν τῷ ἀπὸ Φεβρουαρίου 1347 συνοδικῷ τόμῳ τοῦ Π. Ἰωάννου ΙΔ' τοῦ Καλέα, A. P. 1, σ. 247, ἐν τῷ ἀπὸ 23 Μαΐου 1847 γράμματι τοῦ Π. Ἀνθίμου τοῦ ΣΤ' πρὸς τὸν Μ. Σερβίας Πέτρον, II. E. 3, σ. 761.

³ Οὕτω λ. χ. τὸ ἀπὸ Αὐγούστου 1831 πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐπικυρωτικὸν βεβαιωτήριον γράμμα τοῦ Π. Κωνσταντίου τοῦ Α' τὸ ρυθμίσαν τὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐν Σερβίᾳ ἀρχιερέων. II. E. 3, σ. 746 - 749.

⁴ Οὕτω τὸ ἀπὸ Αὐγούστου 1831 πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα ἀπεκλήθη τόμος διὰ τοῦ ἀπὸ 23 Μαΐου 1847 γράμματος τοῦ Π. Ἀνθίμου τοῦ ΣΤ' πρὸς τὸν Μ. Σερβίας Πέτρον, αὐτ. σ. 761.

⁵ Ὅρα τὸν ἀπὸ 1663 τόμον τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν τὸν λύσαντα ζητήματά τινα ἐν II. E. 3, σ. 93 ἐπ.